

Київський університет імені Бориса Грінченка

ї

ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ

Енциклопедичний словник-довідник

права»)

ю

Київ — 2023

а Т. В.

УДК 14:930.1(038)(07)
Ф56

Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського університету імені Бориса Грінченка
(протоколи № 9 від 31.10.2019 р.; № 5 від 09.06.2021 р.; № 2 від 30.03.2023 р.)

Рецензенти:

Кудряченко А. І., директор Державної установи
«Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України»,
доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України;
Лях В. В., завідувач відділу історії зарубіжної філософії
Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, доктор філософських наук, професор;
Чупрій Л. В., професор кафедри філософії і політології
Університету державної фіскальної служби України, доктор політичних наук.

Редакційна колегія

В. О. Огнев'юк (голова), О. С. Александрова, Р. О. Додонов, Ю. В. Омельченко

За загальною редакцією В. О. Огнев'юка

Видання надруковано за підтримки Благодійної організації
«Благодійний фонд сприяння розвитку освіти імені Б. Грінченка»

Філософія історії: енцикл. словник-довідник / за заг. ред. В. О. Огнев'юка; редкол.:
Ф56 В. О. Огнев'юк (голова), О. С. Александрова, Р. О. Додонов, Ю. В. Омельченко ; передм.
В. О. Огнев'юка — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2023. — 416 с.
ISBN 978-617-658-032-4

Енциклопедичний словник-довідник включає в себе 420 статей, у яких відображено пер-
сональні та колективні здобутки дослідників філософії історії.

Для студентів, аспірантів, викладачів ЗВО та всіх, хто цікавиться філософією і філосо-
фією історії як її галуззю.

УДК 14:930.1(038)(07)

то-мікенської культури, зокрема, пряжка і шолом Одиссея із зубами вепра, величезні щити Гектора й Еанта, келих Нестора.

«Одіссея» змальовує пізнішу епоху, ніж «Іліада», — у першій показана більш розвинута рабовласницька система. Гомерівське сусп-во було ще докласовим, а люди проживали в родоплемінних об'єднаннях, очолюваних родовою аристократією. Описані Г. умови життя людей, зміни в структурі самого сусп-ва дають змогу стверджувати, що зображувана поетом епоха знаходилася на межі двох формацій — віджилої общинно-родової і рабовласницької, що тільки народжувалася. У рабстві Г. уже розумів як позитивні, так і негативні сторони. Працю рабів він вважав малопродуктивною, і рабство для нього було своєрідним мірилом багатства. Г. говорить про родову аристократію, народні збори общини (агора), які у період розквіту родового сусп-ва були найвищою владою. Епос Г. став одним із джерел вивчення історії й традицій Стародавньої Греції, в якому згадуються побутові заняття греків: праця пастухів, жінок на полях, виноградарів, ремісників. Дуже багато уваги приділено обрядам поховання і віруванням, пов'язаних із ним, народним звичаям та розвагам греків. Поеми також розповідають про життя в містах і селах, сусп. відносини громадян полісів. З творів Г. можна дізнатися подробиці військ. та морської справ стародавніх греків, їхні тактики облоги та оборони тощо.

І. Слудка

Го Можо (справжнє ім'я — Го Кайчжень) (16.11.1892 — 12.06.1978). Кит. історик, філософ, письмен., драматург і літературознавець, майстер агітаційної каліграфії., президент Академії наук КНР (1949–1978). Один із основоположників і корифеїв нової кит. літ. 1920-х — 1940-х років.

Працював практично в усіх літературних родах — поезії, художній прозі, драматургії. Переклав багато творів західної літ., зокрема роман Й. В. Гете «Страждання молодого Вертера» (1922). Писав іст. та філос. праці, у тому числі монументальні дослідження про стародавні пам'ятки писемності. За визначенням видатного швейц. синолога Х. фон Зенгера, Г. зробив у літ. сучасного Китаю внесок, співмірний із внеском Й. В. Гете в нім. культуру.

Осн. пр.: «Дослідження написів на бронзі епох Ін'я і Чжоу» (1931; 1954), «Дослідження написів на кістках» (1931; 1954), «Зібрання написів на бронзі двох періодів Чжоу» (1933), «Дослідження написів на бронзі» (1934; 1954), «Епоха рабовласницького ладу» (1952), «Бронзовий вік» (1954).

Початок літературної творчості Г. пов'язаний із «рухом 4 травня» 1919 р. Для його ранньої поезії були характерні антифеод. настрої, революційний романтизм. У 1923 р. закінчив медичний ф-т Кюсю-

ського ун-ту (Японія), однак медициною не займався. В Японії долучився до політ. діяльності, створив літературний журн., який критично ставився до старокит. культури і пропагував нову сучасну культуру. Після повернення на Батьківщину Г. продовжив літературну і публіцистичну діяльність, очолював створене у 1920 р. об'єднання письмен. «Творчість», що проголошувало «свободу мистецтва» і належало до романтичного напрямку. У цей період найбільший резонанс викликала його поезія, а також засновані на іст. матеріалі п'єси, що славили бунт проти політ. тиранії і духовн. поневолення. Значною мірою автобіографічною була його проза: повість «Трилогія поневірянь» (1926), оповідання, основною темою яких стала духовн. невлаштованість інтелігента в час лихоліття. Спочатку ліберальний демократ, а у 1920-х роках Г. став марксистом і згодом перейшов на позиції «революційної літ.», вважаючи, що вона повинна служити інтересам пролетаріату.

У роки Нац. революції 1925–1927 рр. перейшов на комуніст. засади, був політкомісаром революційних військ. У 1927 р. опублікував політ. памфлет «Погляньте на сьогоднішнього Чан Кайші», у якому назвав лідера Гоміньдану зрадником і реакціонером, що зумовило заборону його праць при гоміньданівському режимі. Під загрозою арешту емігрував до Японії, де перебував у вигнанні (1928–1937) і займався вивченням кит. стародавньої історії, археології, епіграфіки, писемності і філософії. Одночасно виступав як літератор, що писав на іст. теми на підставі самостійних іст. пошуків, звертався до мемуаристики, підготувавши 4 томи спогадів про своє життя в літ. і політиці.

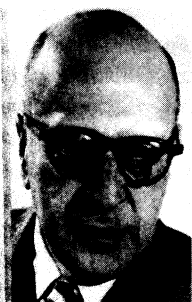
У період антияпонської війни Опору (1937–1945) виступав за співпрацю КПК і Гоміньдана, очолював правління Всекит. асоціації діячів літ. і мистецтва, був головою Комітету по роботі в галузі культури. Після капітуляції Японії брав участь у сусп. русі з метою демократизації Китаю. З проголошенням КНР Г. став видатним організатором науки, президентом Академії наук, знаним громадсько-політ. діячем, обіймав низку вищих адміністративних посад: голови Кит. асоціації працівників літ. і мистецтва, голови Всекит. комітету захисту миру, директора першого Ін-ту історії АН Китаю та ін. Був одним із засновників Кит. іст. т-ва.

Г. — один із фундаторів марксистської іст. шк. і науки в Китаї. Підготував низку досліджень, де викладено історію Китаю з марксистських позицій, намагався застосувати метод іст. матеріалізму до історії Китаю. У монографії «Дослідження стародавнього суспільства Китаю», написаній у 1928 р. і опублікованій окремою книгою у 1954 р., уперше були порушені проблеми первіснообщинного і рабовласницького ладу в Китаї, здійснено комплексне вивчення написів на панцирах, кістках і метали, розкрито риси давньокит. сусп-ва та закономірності його розвитку. Вихід цієї книги знаменував суттєві зміни у розвитку кит. іст. науки, праці Г. зробили його найавторитетнішим дослідником написів на кістках і бронзі. Розширенню джерельної бази іст.

студій сприяло також розшифрування і вивчення написів на бронзових посудинах епохи Чжоу.

Г. був автором концепції про встановлення класового рабовласницького сусп-ва у Китаї в епоху Шань (або Ін) (XVI–XI ст. до н. е.) і переходу до феодалізму у V–IV ст. до н. е., тобто до середини I тис. до н. е. У монографії «Епоха рабовласницького ладу» (1952) визначав 475 р. до н. е. як хронол. рубіж між рабовласницьким і феод. ладом. У 1959 р. опублікував роботу «Про два питання дослідження давньокитайської історії», де викладено періодизацію кит. феодалізму: 1) ранній (V ст. до н. е. — II ст. н. е.); 2) розвинутий (II–IX ст.); 3) пізній (IX — сер. XIX ст.). Г. вважав, що в часи ранньофеод. періоду народні рухи ще не мали антифеод. спрямованості, якої вони набули з IX–X ст., коли феодалізм виявив свої корінні вади. З того часу селянство стало висувати гасла майнового і земельного зрівняння.

О. Маруценко

Горкгаймер, Макс (нім. Max Horkheimer) (14.02.1895 — 07.07.1973). Нім. соціолог і філософ, директор Ін-ту соц. досліджень, один із засновників Франкфурт. шк. Походить із родини промисловця. 1919 р. вступив до Мюнхен. ун-ту, де вивчав психологію, філософію та економіку. Згодом переїздить до Франкфурта-на-Майні.

Там познайомився із Т. Адорно, що стало початком їхньої дружби та наук. співпраці. 1925 р. захистив докт. дис. і отримав місце лектора: викладав курси з історії сучасної філософії в Франкфуртському ун-ті. 1930 р. отримав каф. соц. філософії та став директором Ін-ту соц. досліджень цього ун-ту. 1931 р. у зв'язку із посиленням позицій нацизму в Німеччині Ін-т переїхав до Женеви, 1934 р. погодився зробити Ін-т частиною Колумбійського ун-ту в США. До Німеччини повернувся 1950 р., де відновлює діяльність Ін-ту соц. досліджень у Франкфурті, стає його директором у 1950–1965 рр., деканом філос. ф-ту, а також ректором Франкфуртського ун-ту в 1951–1953 рр.

Осн. пр.: «Затемнення розуму. Критика інструментального розуму» (1947), «Діалектика Просвітництва» (співавт., 1947), «Нарис соціальних наук в Західній Німеччині» (1952), «Сучасні проблеми університету» (1953), «Про свободу» (1962), «Критична теорія» (1968).

Г. у своїх працях передусім сформулював метод. засади критичної теорії сусп-ва, яку розвивали представники Франкфурт. шк. Критична теорія альтернативою традиційній наук. теорії, ідея якої створена новочасною філософією. Завдяки запропонованому підходу критично налаштований інтелектуал здатен долати бар'єри, які ставить перед ним сусп-во. У праці «Критика інструментального розуму» Г. аналізує ідею розуму, а також

співвідношення між об'єктивним і суб'єктивним розумом у межах західної цивілізації. Він зауважує, що філос. системи об'єктивного розуму містять у собі переконання в тому, що відкрили всеохопну та фундаментальну структуру буття, з якої можна вивести концепцію людського призначення. Послаблення об'єктивного розуму призводить до панування маніпуляцій. Крім того, в сучасному світі починає утверджуватися суб'єктивний розум, який зводить істину до звички та позбавляє її духовн. авторитету.

Соціально-філос. діагностика сучасного етапу розвитку західної цивілізації широко представлена в одній із найбільш вагомих праць Франкфурт. шк. «Діалектика Просвітництва», яка була написана Г. у співавт. із Т. Адорно. На початку цієї праці стверджується, що критичне мислення має стати на захист свободи та гуманності. Звертається увага на те, що Просвітництво, прагнучи подолати міфи, саме перетворюється на міф, що стало результатом панування над природою та людиною. У такий спосіб людство «занурюється» в новий тип варварства, що зумовлює саморуйнацію Просвітництва. Причину регресу Просвітництва слід шукати не стільки в навмисно вигаданих націоналіст., язичницьких та ін. сучасних міфологіях, скільки в самому паралізованому страхом перед істиною Просвітництві. У цьому є певний парадокс, оскільки за своєю суттю Просвітництво мало на меті позбавити людей страху, «розчаклувати світ» та зруйнувати міфи. Перетворення Просвітництва на міф супроводжується нівелюванням індивідуальності людини, яка починає експлуатуватися екон. силами. Експлуатація людини зумовлюється впровадженням технол. раціональності. Сучасне сусп-во йде шляхом від міфології до логістики, це зумовлює втрату можливості саморефлексії та відповідно призводить до спотворення людського в політ. світі.

У праці «Діалектика Просвітництва» важливою є частина, присвячена осмисленню феномену культуріндустрії. У цьому розділі демонструється регрес Просвітництва до ідеології. Остання втілюється в ЗМІ, кіно і радіо, а влада виявляється, зокрема, як контроль над технікою, що здійснює вплив на індивідів. Крім того, через «фільтр» культуріндустрії пропускається увесь світ, у такий спосіб впроваджується техніка одноманітності, стандартизації та серійного виробництва.

Д. Шевчук

Грицак, Ярослав Йосипович (01.01.1960). Укр. історик, організатор науки, публіцист, громад. діяч. Навчався на іст. ф-ті Львів. ун-ту ім. І. Франка (1977–1982), в аспірантурі Ін-ту сусп. наук Академії наук УРСР (1983–1985). У 1987 р. захистив канд. дис. «Робітники Бориславсько-Дрогобицького